بررسی فراوفرود مالکیت فکری در گفت‌وگوی «فرهیختگان» با میترا امین‌لو، چهرهٔ شاخص حوزهٔ فناوری و نوآوری

نوآوری هنوز سرسفرهٔ مردم نرسیده است

مالکیت فکری تنها ثبت اختراع در آمریکا نیست

زهرا رمضانی
فیزیک‌گروه دانشگاه

کپی‌شدن طرح‌های خلاقانه یا نقض حقوق فناوری‌ها و نوآوری‌های جدید در دنیای امروز به یکی از چالش‌های جدی برای پژوهشگران، محققان و فناوران تبدیل شده است؛ چالشی که باعث می‌شود بخشی از زیان‌گریان این عرصه، از خزانه طرح‌های‌شان بگذرند یا آن‌ها را به‌صورت چراغ خاموش دنبال کنند. در چنین شرایطی «مالکیت فکری» را می‌توان سدی محکم برای حفاظت از طرح‌ها و صاحبانشان دانست؛ مالکیتی که چتر حمایتی‌اش برای دارایی‌های نامشهود در دنیای امروز است و با ثبت دارایی‌های فکری در عرصه‌هایی مختلف از فرهنگ و هنر گرفته تا فناوری و نوآوری به نام پدیدآورندگان، از سرقت آن‌ها جلوگیری می‌کند. بااین‌حال، خطر کپی و سوءاستفاده از طرح‌ها و دارایی‌های فکری حفاظت‌شده هنوز در کشور ما وجود دارد و دلیلش عدم وجود زنجیره مدیریت دارایی فکری به معنای واقعی آن برای حمایت از دارایی‌های نامشهود افراد است. هرچند مالکیت فکری عرصه‌های مختلفی را شامل می‌شود، اما متفرکز در ایران بیشتر به حوزه ثبت اختراع محدود می‌شود، به‌طوری که اگر بگوییم مالکیت فکری در ایران به معنی ثبت اختراع است، گزافه نگفته‌ایم. موضوعی که برای واکاوی فراوفرود آن با یکی از چهره‌های تأثیرگذار در زمینه مدیریت دارایی‌های فکری به گفت‌وگو نشستیم. میترا امین‌لو که نزدیک به دوده‌ه‌ا، مشاور حوزه‌ی‌ه‌ا و ارائه‌دهنده‌ی‌ه‌ا به عنوان چهارمین زن تأثیرگذار در مالکیت فکری در بخش کارآفرینی و رهبران کسب‌وکار بین ۱۰۰ زن برجسته دنیا انتخاب شد. او که بیش از ۱۲ سال در مدیریت کانون مدیریت دارایی‌های فکری معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان را برعهده داشت، بعد از مدتی از این سمت خداحافظی کرد و حالا در کسوت مدیرگروه مدیریت دانش و تجاری‌سازی علوم و نوآوری مؤسسه تحقیقات سیاست علمی، کشور فعالیت می‌کند. او در گفت‌وگوی پیش از یک‌ساعته خود با «فرهیختگان» به ماجرای مالکیت فکری ایران پرداخت که در ادامه مشروح این گفت‌وگو را از نظر می‌گذرانید.

■■■

شما مدتی در سمت مدیرکانون مدیریت دارایی‌های فکری در معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست‌جمهوری حضور داشتید. توجه به حوزه مالکیت فکری در کشور ما چگونه و از چه زمانی آغاز شد؟

اساساً نظام مالکیت فکری چهار کارکرد مهم دارد؛ علامت‌دهی، اعتبار، تشویق نوآوری و مبادلاتی. در دوره اول اتحاد سیاست‌های مالکیت فکری در اکوسیستم نوآوری بعد حدود ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۳، سیاست عمدتاً روی تشویق نوآوری بود و در دوره دوم یعنی حدود ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۱ عمدتاً روی کارکرد علامت‌دهی. در دوره اول کسی مفاهیم یا رویکردهای تشویقی و آموزشی پیش‌رفت و ارتقای آگاهی نسبی اتفاق افتاد. در دوره دوم نوبت به اعلام موجودیت ایران در فضای بین‌المللی‌ـ به‌عنوان یک بازیگر فناوری بود. در دوره اول مفهومی با نام IPS (پنسیو منطقه مهم حیطه اختراعات؛ آمریکا، اتحادیه اروپا، چین، کره‌ژاپن). آمریکا یک بازار مهم فناوری در دنیاست. این بازار در کام دوم با هدف ارتقای نام ایران در رتبه‌بندی‌ها و شاخص‌ها هدف قرار گرفت. یعنی همان موضوعی که معروف شد به حمایت ۹۰ درصدی اختراعات در آمریکا که البته بعدها در حدود ۸۰ درصد کاهش یافت. این اتفاق به‌ظاهر بین‌المللی از مسیر PCT هم پیوست آن شد. در این سال‌ها درخواست‌های ثبت، افزایش پیدا کرد و به‌نظرم یک پنج‌هزار درخواست برای ارزیابی نوآوری به ثبت رسید. منابع مالی محدود بود و سخت‌گیری بین‌المللی نیز شکل‌گرفت. از دوره‌ی دوم ۲۰ درصد را وارد چرخه‌ی به ۱۰ درصد از نرخ پذیرش رسیده بود. درصد حمایت هم ۹۰ درصد (با دلار و خارج تومان)، هر سیر نزلی در آمریکا حدود ۷ یا ۱۰ هزار دلار هزینه دارد. یک صد ۸ میلیون تومانی هم توسط متقاضی پرداخت می‌شد که گاهی درخواست‌ها‌ی بخشی از حمایت می‌کردند. البته بعد‌ها که دلار به حدود ۷۰ هزار تومان رسید، ۸/۵ میلیون تومان شانه‌ها بود، به همین دلیل حمایت دولت شده بود بالای ۹۹ درصد! در این مدت (گام دوم) حدود ۶۵۰ یا ۷۰۰ پرونده در آمریکا تسلیم اظهارنامه شد که تقریباً ۷ یا ۸۰ درصد پرونده‌ها متعلق به حدود ۲۰ فناور بود که عمده آن‌ها هم در فناوری‌های مرتبط با آلی کار می‌کردند. اعم از مهندسی یا پزشکی. البته برنامه‌هایی هم برای ساختن ستاره‌ها در دنیا مبدأ ایران و مورد‌هایی که شکست الگوشود یا هدف تحریک اکوسیستم نوآوری هم دنبال می‌شد، مثلاً برای فردی ۴۳ تسلیم اظهارنامه از آمریکا اتوبوس‌ها و تعامل سازمان دیگر به‌صورت مهقتضی انجام شد که نهایتاً جایگاه برتر داشتند. چون اسلام را هم کسب کرد یا مثلاً فناوری و تجهیزاتی که ساخته شده بود در سفرهای مقامات و رئیس‌جمهور به کشورهای دیگر به‌عنوان هدیه فناورانه ارائه می‌شد. به‌هرحال این‌ها در دوره‌ای برای کشور برنده‌یک و گاهی لازم بود.

طبیعتاً محاسبه‌ی‌ها‌ی‌ی‌ی